

5.Sınıf Sosyal Bilgiler Konu Özetleri

3.Ünite : İnsanlar, Yerler ve Çevreler
Konu : Yeryüzü Şekilleri

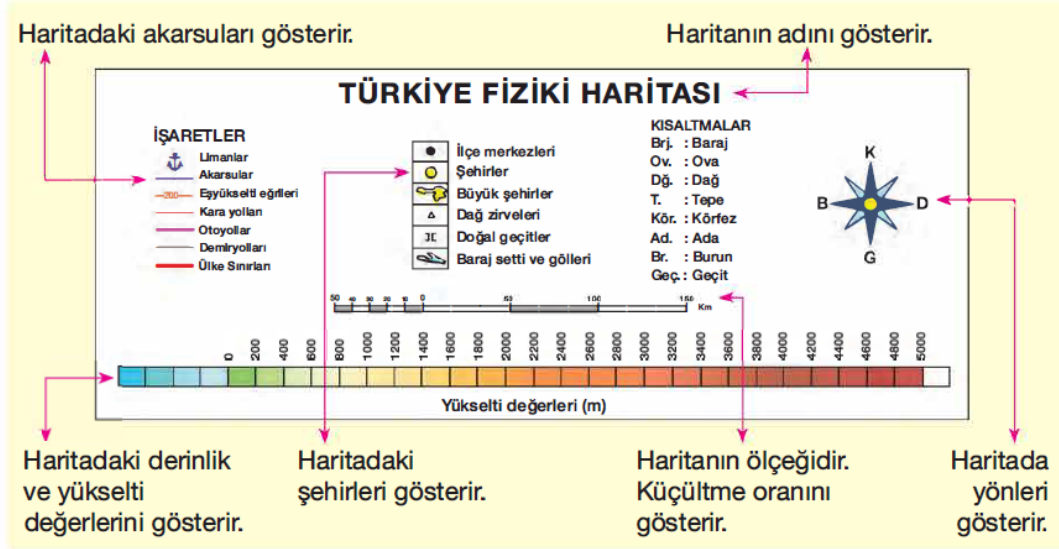
Yeryüzünde oluşan engebe ve çukurların tümüne **yüzey şekilleri** denir. Bizler yakınımızda olan yüzey şekillerini rahatlıkla görebiliriz. Fakat daha geniş alanlarda ve uzaklarda olan yüzey şekillerini bulunduğumuz yerden görmek mümkün değildir. Dünya üzerinde bulunan herhangi bir yerde hangi yüzey şeklinin olduğunu öğrenmek istediğimizde bize haritalar yardımcı olmaktadır. Yeryüzünün tamamının ya da bir bölümünün kuş bakışı görünüşünün belli bir ölçek dahilinde küçültülerek bir düzlem üzerine aktarılmasına **harita** denir. Bir çizimin harita olabilmesi için gerekli koşullar vardır. Bunlar;

- Kuşbakışı görünüşe göre çizilmesi: Haritası çizilecek yerin tam tepeden görünüşü dikkate alınmalıdır.
- Bir düzlem üzerine aktarılması: Yapılan çizimler düz bir alana (kağıt, duvar, tahta vb.) aktarılmalıdır.
- Belli bir ölçek dahilinde küçültülmüş olması: Yeryüzü şekilleri düz alan üzerine belli bir oranda küçültülerek aktarılmalıdır.

Haritalardaki küçültme oranına ölçek denir. Harita çizilirken yeryüzü şekillerinin gerçek ölçüleri istenilen oranda küçültülür ve yeryüzü şekilleri çizim yapılacak alana sığdırılır. Ülkemiz yaklaşık 783.562 km² lik bir alana sahiptir. Türkiye'nin yeryüzü şekilleri, başka ülkelerle sınırları, ilçe ve il sınırları vb. konularda bilgi edinebilmek için Türkiye, istenilen oranda küçülterek düz bir alana aktarılır. Yükselti basamaklarına göre yeryüzü şekillerinin dağılışını gösteren haritalara **fiziki harita** denir.

Haritaların sağ alt köşelerinde işaretler tablosu bulunur. Haritalarda kullanılan özel işaretlerin ne anlama geldiğini gösteren bu bölüme **lejant** denir. Lejant, haritanın dilidir. Haritadaki renk ve sembollerin ne anlama geldiğini bize gösterir.

Haritadaki işaretler tablosu, Lejant

Fiziki haritalarda kullanılan lejant kısmından yararlanarak yeryüzü şekillerinin deniz seviyesinden ne kadar yüksekte olduğunu öğrenebiliriz. Deniz seviyesi her zaman 0 (sıfır) olarak kabul edilir. Bu noktadan aşağıya gidildikçe derinlik hesaplaması yapılır.

Buna göre renklerin ne anlama geldiğini öğrenelim.

Mavi: Bir yerin deniz seviyesine göre derinliğini gösterir. Deniz seviyesinden aşağılara inildikçe mavi renk koyulaşır.

Yeşil: Deniz seviyesine göre 0-500 metre arasında bulunan alçak kesimleri gösterir.

Sarı: Deniz seviyesine göre 500-1000 metre arasında bulunan yükseltileri gösterir.

Turuncu: Deniz seviyesine göre 1000-1500 metre arasında bulunan yükseltileri gösterir.

Kahverengi: Deniz seviyesine göre 1500-4500 metre arasında bulunan, yükseltisi fazla olan yerleri gösterir.

Dağ: Yeryüzünün, çevresine göre yüksek olan ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümleridir. Birbirini takip edip bir sıra hâlinde uzanan dağlara sıradağlar adı verilir. Toros Dağları sıradağlara örnektir.

Akarsu: Yeryüzünde belirli bir eğim boyunca sürekli veya zaman zaman akan sulardır. Kızılırmak, Sakarya Nehri, Gediz Nehri, Fırat Nehri ve Dicle Nehri ülkemizdeki akarsulara örnektir.

Ova: Çevresine göre alçakta kalan geniş düzlüklerdir. Kıyı ve iç ovalar olarak ikiye ayrılır. Genellikle tarım amaçlı kullanılır. Çukurova, Bafra Ovası, Konya Ovası, Harran Ovası ülkemizdeki ovalara örnektir.

Körfez: Denizin, kıranın içine doğru sokulduğu büyük girintilerdir. İzmit Körfezi, İzmir Körfezi, İskenderun Körfezi, Edremit Körfezi ülkemizdeki körfezlere örnektir.

Yarımada: Üç tarafı sularla çevrili, bir tarafı karayla bağlantılı yeryüzü şeklidir. Türkiye bir yarımadadır. Çatalca Yarımadası, Biga Yarımadası, Kapıdağ Yarımadası ülkemizdeki yarımadalara örnektir.

Burun: Kara parçalarının denizin içine doğru uzanmış bölümleridir. İnceburun, Anamur Burnu ülkemizdeki burunlara örnektir.

Vadi: Akarsuların yatağını aşındırarak oluşturduğu yeryüzü şeklidir. İhlara Vadisi, Munzur Vadisi ülkemizdeki vadilere örnektir.

Ada: Etrafı sularla çevrili kara parçasıdır. Gökçeada, Bozcaada, Büyükada, Avşa Adası ülkemizdeki adalara örnektir.

Göl: Kara üzerinde bulunan çukurların zaman içinde suyla dolması sonucu oluşan yeryüzü şeklidir. Van Gölü, Tuz Gölü, Beyşehir Gölü ülkemizdeki göllere örnektir.

Boğaz: İki denizi birbirine bağlayan dar su geçitleridir. İstanbul ve Çanakkale Boğazları ülkemizdeki boğazlara örnektir.

Koy: Denizin, karanın içine doğru sokulduğu küçük girintilerdir. Körfezin küçüğüdür. Bademli Koyu, Kabak Koyu, Kargı Koyu ülkemizdeki koylara örnektir.

Plato: Çevresine göre yüksekte kalan, akarsular tarafından parçalanmış geniş ve engebeli yüzey şekilleridir. Ülkemizdeki platolar genellikle tarım ve hayvancılık amacıyla kullanılır. Erzurum-Kars ve Cihanbeyli Platosu ülkemizdeki platolara örnektir.

